

بانکداری اسلامی، یکه تاز عرصه بانکداری جهانی

◆ حمیدرضا رسولی

صنعت بانکداری اسلامی که از سه دهه پیش فعالیتش را آغاز کرده توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران و بانکداران سراسر دنیا را به خود جلب کرده است به طوری که شاهد افزایش سرمایه این بانک‌ها طی سال‌های اخیر هستیم.

در حقیقت بانکداری اسلامی نخستین هدف نظام اقتصاد اسلامی که همان عدالت اجتماعی است را تأمین می‌کند چرا که لزوم استقرار نظام اقتصاد اسلامی به عنوان یکی از ضرورت‌های اساسی کشورهای اسلامی به شمار می‌رود تا بتوان در این راستا ضمن ریشه‌کن کردن مسأله ربا از سیستم بانکی دیه مسأله قسط و عدل نیز توجه کرد.

همان‌گونه که از ظاهر عبارت بانکداری اسلامی پیداست این عبارت به نوع خاصی از عملیات بانکی مربوط است که با مسایل اسلامی مرتبط می‌شود. در مسایل اقتصادی عموماً از دو نوع بانکداری سنتی و اسلامی یاد می‌شود.

بانکداری سنتی همان نوع بانکداری معمول در دنیا است که بر دریافت و پرداخت بهره مبتنی است. در این نوع بانکداری، بانک‌ها سپرده‌های مردم را دریافت می‌کنند و در قبال دریافت این سپرده‌ها به آنها بهره می‌پردازند. از سویی دیگر با تجمع این سپرده‌ها، آنها را به صورت وام در اختیار گروه دیگری به نام سرمایه‌گذاران قرار می‌دهند. سرمایه‌گذاران در قبال دریافت وام به بانک بهره می‌پردازند. بهره دریافتی و پرداختی از سوی بانک نرخ معینی دارد که به نرخ بهره مشهور است. مابه‌التفاوت نرخ بهره دریافتی و پرداختی در آمد بانک‌ها را تشکیل می‌دهد. لذا در

بانکداری سنتی، به علت دریافت بهره (که آسانترین کار است)، بانک تنها واسطه و جوه است و عملاً کاری به این ندارد که سرمایه‌گذار پول را در چه مسیری به کار می‌اندازد، به عبارت دیگر بانک به سود یا زیان سرمایه‌گذار کاری ندارد. زیرا بانک در سررسید معین، اصل فرم‌ها (بهره) وام را از سرمایه‌گذار دریافت می‌کند. در بانکداری اسلامی، اساس مشارکت در سود و زیان است به این صورت که برای انجام دادن طرحی خاص که به طور مثال صد میلیون تومان هزینه در بردارد قسمتی از آن مثلاً ۷۰٪ را سپرده‌گذاران و بخش دیگری از آن مثلاً ۳۰٪ را سرمایه‌گذاران تأمین می‌کنند. در این وضعیت بانک وکیل سپرده‌گذاران و شریک سرمایه‌گذاران می‌شود. پس از به نتیجه رسیدن طرح و

مهمترین اصل در بانکداری اسلامی تقسیم سود و زیان حاصل از معامله و پرهیز از پرداخت ربا یا همان بهره پول است

سود که در قوانین شرع حرام است سود یا ضرر خود را به مشتریان سهام می‌شود. براساس این نظام، بانک با مشتریان خود ارتباط نزدیکی داشته و پروژه‌های مشترکی را با هدف فروش به شخص ثالث ایجاد می‌کنند.

در حال حاضر علاقه بسیار شدیدی از سوی آمریکا و کشورهای اروپایی و همین‌طور کشورهای سودمدار و پیشرو در این زمینه نگاه ویژه‌ای دارند. تا جایی که چندین پیش‌طی کنفرانس در لندن گوردون براون وزیر پیشین دارایی انگلیس اعلام کرد که یکی از برنامه‌های بلندمدت وزارت دارایی انگلیس، تبدیل لندن به بزرگترین کانون بانکداری و مالیه اسلامی در جهان و سوق دادن بانک‌های انگلیسی به ارایه محصولات و خدمات مالی منطبق با شریعت اسلام است.

با بررسی این رویداد و سیاست‌گذاری‌های اعلام شده از سوی مقامات مالی و اقتصادی انگلیس این پرسش به ذهن خطور می‌کند که چه عاملی موجب شده تا بانکداری اسلامی بدین حد مورد توجه و علاقه بانکداران مرکزی و سایر سیاست‌گذاران عرصه‌های بانکی و مالی قرار گرفته است؟ در پاسخ به این سؤال باید به این واقعیت غیرقابل انکار اشاره کرد که این بنیان‌ها و دیدگاه‌های اسلامی در حوزه اقتصاد و مالیه است که تحسین جهانیان را برانگیخته و حتی غیرمسلمانان را نیز به دست فعالیت‌های بانکداری اسلامی سوق داده است.

یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد و جالب توجه بانکداری و مالیه اسلامی بر انعطاف‌پذیری بسیار و امکان تطبیق یافتن آن با نظام‌های مالی و اقتصادی گوناگون و متنوع در سرتاسر جهان مربوط می‌شود. هم اکنون در بسیاری از کشورهای جهان همه از مسلمان و غیرمسلمان، بانکداری اسلامی، در کنار سیستم بانکی سنتی، در حال فعالیت بوده و در بسیاری کشورها، گوی

دستیابی به سود یا زیان، سود یا زیان به نسبت سهم دو طرف میان سرمایه‌گذاران و سپرده‌گذاران تقسیم می‌شود.

در این بین بانک نیز سهمی را به عنوان حق‌الزحمه برداشت می‌کند. از آنجا که در بانکداری اسلامی بانک شریک سرمایه‌گذاران است کاملاً مراقب است که سرمایه‌گذار سرمایه را در جایی به کار نیندازد که احتمال ضرر وجود دارد. به همین دلیل است که سودآوری در بانکداری اسلامی به لحاظ نظریه‌های (تئوریک) بیشتر از بانکداری سنتی است.

بانکداری اسلامی همان اهداف بانکداری متداول را دنبال می‌کند با این تفاوت که عملیات بانکداری در این بانک‌ها براساس وقفه معاملات اسلامی صورت می‌گیرد.

مهمترین اصل در بانکداری اسلامی تقسیم سود و زیان حاصل از معامله و پرهیز از پرداخت ربا یا همان بهره پول است.

عمومی‌ترین مفاهیم مورد استفاده بانکداری اسلامی شامل مضاربه (تقسیم سود)، ودیعه (به امانت‌گذاردن)، مشارکت (سرمایه‌گذاری مشترک)، مرابحه (قرارداد مبتنی بر قیمت تمام شده) و اجاره به شرط تملیک (لیزینگ) است.

یکی از اهداف تأسیس این بانک‌ها را می‌توان تسریع توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی کشورهای اسلامی بر پایه شرع مقدس دانست. براساس آمار سال ۲۰۰۴ دارایی بانک‌های اسلامی با نرخ رشد سالانه ۲۳/۵٪ از مرز ۲۶۰ میلیارد دلار گذشت. این امر حاکی از این مطلب است که قوانین اسلامی مانعی در راه توسعه بانک‌های اسلامی نیست و هدف از اجرای این قوانین انجام معاملات به صورت شرعی و سالم است.

بانکداری اسلامی خود را به عنوان یک نمونه ایده‌آل برای نیازهای جوامع ثابت کرده است و به جای

سبقت را از این سیستم‌ها ربوده است.

در برخی از کشورها سرعت رشد و ترقی صنعت بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری سنتی با نرخ رشد سالانه‌ای برابر با ۳۵٪ در حال یک‌تازی است اما به نظر می‌رسد در راستای گسترش، تعمیق و بین‌المللی کردن بانکداری اسلامی باید گام‌های بیشتری برداشت. یکی از مختصات و صفات متمایزکننده بانکداری اسلامی از بانکداری سنتی به اهتمام و توجه قابل ملاحظه این سیستم به فعالیت‌های اقتصاد حقیقی و دوری جستن از فعالیت‌های اقتصاد زیرزمینی باز می‌گردد. به عبارت دیگر در بانکداری اسلامی خبری از فعالیت‌های کاذب اقتصادی، که اقتصاد را در برابر نوسانات و تحولات پیش‌بینی نشده در بازارهای مالی آسیب‌پذیر می‌سازد، نیست.

ایده بانکداری اسلامی، علاوه بر ریشه داشتن در واقعیات، برآمده از دین مبین اسلام و برپایه اخلاقیات استوار گردیده و در این بین به استفاده از ابزارهای مدرن و آخرین فن‌آوری‌های روز جهان توجه خاص شده است. آنچه در سیستم، بیش از هر چیزی بر آن تأکید شده است، ممنوع بودن دریافت و پرداخت ربا و نزول بر پول و خودداری از تأمین مالی فعالیت‌هایی است که شرع اسلام آن امور را حرام کرده است. در حقیقت بانک‌های اسلامی طی یک ربع قرن یا شاید بیشتر در کشورهای اسلامی به تجمیع پس‌انداز کسانی همت گمارده‌اند که به خاطر اعتقادشان به حرمت بهره از تعامل با بانک‌های سنتی پرهیز کرده‌اند.

این بانک‌ها از طریق ابزارهای تأمین مالی جدید برگرفته از عقود اسلامی در تأمین مالی تعداد زیادی از پروژه‌های کوچک و متوسط موفق بوده‌اند که در شرایط عدم وجود بانک‌های اسلامی چنین پروژه‌هایی نمی‌توانستند در سیستم بانکی موجود (که بر شایستگی اعتباری و ضمانت‌های مالی استوارند) به منابع مالی مورد نیاز دست یابند. که کمک به چنین پروژه‌هایی اقدامی در روند توسعه اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود.

امروزه در تمام دنیا از تأمین مالی خرد Micro Finance سخن به میان آمده و سعی می‌شود بین انتظارات بانک‌ها (در مورد تضمین و ...) و نیازهای مالی پروژه‌ها و کارگاه‌های کوچک هماهنگی به عمل آید. اخیراً بانک‌های سنتی به حوزه تأمین مالی پروژه‌های کوچک روی آورده‌اند اما با احتیاط شدید و با همکاری شرکت‌های بیمه و شرکت‌های تضمین سرمایه‌گذاری و همچنین با دقت در تعریف پروژه‌های کوچک تا ریسک تأمین مالی آنها به حداقل برسد اما ورود بانک‌های سنتی در مقایسه با بانک‌های اسلامی دارای فاصله زیادی است و هنوز برای بانک‌های اسلامی فرصت‌های زیادی وجود دارد تا با استفاده از ابزارهای مالی مبتنی بر مشارکت در سود و زیان خود نقش فعال‌تر و بزرگ‌تری ایفا نمایند.

به عقیده بسیاری از کارشناسان مانع عمده‌ای که در

سد راه مشارکت جهانی در بخش بانکداری اسلامی وجود دارد را می‌توان فقدان استانداردهای خدمات مالی و مستندسازی آن عنوان کرد. همچنین فقدان تسهیلات حمایتی تحلیلی تأمین مالی پروژه‌ها، شناخت فرصت‌های سرمایه‌گذاری که بانک‌های اسلامی را قادر می‌سازد دارایی‌هایشان را تنوع بخشند و توسعه دهند و نیز سرمایه‌گذاری بر اساس نیل به توازن بخش‌ها، مخاطرات جغرافیایی و مسأله بازده سرمایه از دیگر موانع محسوب می‌شود.

هم اکنون بانکداری اسلامی مدرن با سابقه‌ای ۳۰ ساله پا به میدان رقابت با سیستم‌های بانکداری سنتی گذارده است و به آینده‌ای درخشان‌تر می‌اندیشد. نرخ رشد دو رقمی میزان دارایی‌های بانک‌های اسلامی در دهه گذشته و گرایش بانک‌ها و مؤسسات مالی سنتی به تبدیل شدن بانک‌های اسلامی، موجب شده تا سیاست‌گذاران این صنعت در مناطق مختلف جهان آستین‌ها را بالا بزنند و وارد عرصه‌های جدیدی شوند. امروزه قلمرو نفوذ و فرمانروایی خدمات مالی منطبق با شریعت اسلام به منطقه خلیج فارس یا مالزی محدود نمی‌شود بلکه آوازه بانکداری اسلامی حتی به کشورهای آفریقایی، آمریکایی و اروپایی نیز کشیده شده است.

براین اساس سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران صنعت بانکداری اسلامی در جهان باید با اتخاذ سیاست‌های هدفمند و دوراندیشانه، در جهت بین‌المللی کردن این وضعیت و معرفی مزایای آن به جهانیان به ویژه غیرمسلمانان بیش از پیش بکوشند.

